

SỰ BIẾN ĐỔI CƠ CẤU NGHỀ NGHIỆP Ở KHU VỰC ĐÔ THỊ MỚI VEN ĐÔ THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH

VĂN THỊ NGỌC LAN

Thành phố Hồ Chí Minh là một trung tâm kinh tế, văn hóa của cả nước và cũng là một trong những thành phố hiện có quá trình đô thị hóa với tốc độ khá nhanh. Quá trình đô thị hóa đã và đang có những tác động lớn tới cơ cấu xã hội và lối sống của cư dân ven đô, đặc biệt ở các huyện Thủ Đức, Nhà Bè, Bình Chánh. Với quy hoạch của thành phố để phát triển kinh tế - xã hội, các khu chế xuất như Tân Thuận (Nhà Bè), Linh Xuân (Thủ Đức), các khu công nghiệp được mở ra cùng với sự phát triển các khu dân cư mới đã thu hẹp diện tích đất nông nghiệp, một số cư dân phải di dời sang khu dân cư mới, ... đã đặt người dân ngoại thành trước những thay đổi lớn về công việc làm ăn cũng như đòi hỏi họ phải sớm thích nghi với điều kiện sống mới.

Các công trình nghiên cứu gần đây của Trung tâm Xã hội học và phát triển thuộc Viện Khoa học Xã hội tại thành phố Hồ Chí Minh như: “Đô thị hóa và sự biến đổi vai trò của phụ nữ nông thôn”; “Làng xã ven đô dưới áp lực của Đô thị hóa” cho thấy ở các khu dân cư đô thị mới ven đô này đang diễn ra sự chuyển đổi cơ cấu xã hội, cơ cấu nghề nghiệp rất mạnh mẽ và cũng rất không đơn giản.

Trong khuôn khổ đề tài “Làng xã ven đô dưới áp lực của đô thị hóa” (do ông Nguyễn Văn Nhuận làm chủ nhiệm) chúng tôi đã tiến hành điều tra xã hội học trong năm 1996 tại xã An Phú, huyện Thủ Đức (nay thuộc về quận 2) và xã Tân Đạo huyện Bình Chánh.

Trước năm 1990 An Phú là một xã thuần túy phát triển về nông nghiệp, gồm có 4 ấp: An Điền, Thảo Điền, An Phú và An Bình. Diện tích đất tự nhiên: 1440 ha, trong đó diện tích đất nông nghiệp 773,6ha với số lao động nông nghiệp là 4255 người (số liệu thống kê năm 1990). Như mọi người đều biết, đặc trưng cơ bản của cơ cấu lao động ở vùng ngoại thành thành phố Hồ Chí Minh là lao động nông nghiệp. Hiện nay đất nông nghiệp ở quận 2 (xã An Phú hiện nay là 2 phường trong 11 phường của quận) còn chiếm trên 50% diện tích tự nhiên. Tuy vậy, do quá trình đô thị hóa mà mấy năm gần đây tình hình sản xuất nông nghiệp có phần chững lại. Một dấu hiệu đáng chú ý là ngày càng đông các nông dân đã chuyển mục đích sử dụng đất. Đặc biệt xã An Phú là xã mà đất nông nghiệp đã bị thu hẹp lại nhiều và trong tương lai xã này sẽ thuộc khu đô thị mới như đã nói ở trên. Do vậy, cơ cấu lao động có sự chuyển đổi lớn là điều tất yếu.

Lao động nông nghiệp giảm đột ngột và lao động trong các ngành nghề khác cũng biến động theo. Trong tổng số những người được hỏi ở ba ấp thuộc xã An Phú, cơ cấu nghề nghiệp năm 1990 chủ yếu là lao động nông nghiệp (chiếm 66,2%). Đặc biệt số người được phỏng vấn ở ấp

An Điền tỷ lệ làm nông nghiệp năm 1990 là 78,3%. Thế nhưng sang năm 1995 cơ cấu lao động ở khu vực này có sự biến đổi lớn. Năm 1995 lao động nông nghiệp giảm xuống còn 17,6% (trong đó kể cả những hộ thuần chăn nuôi). Sự chuyển dịch cơ cấu lao động tương đối rõ, chúng ta có thể thấy qua số liệu sau:

Bảng 1. Nghề chính năm 1990 và nghề chính năm 1995 của những người được phỏng vấn tại xã An Phú (%)

Nghề \ Năm	Dịch vụ	Buôn bán	Nông C.nuôi	CN CNV	Nội trợ	Làm mướn	CVL	Hưu, bệnh	HS SV
1990	3,3	4,6	66,2	7,9	8,6	0,0	0,7	6,0	2,0
1995	11,8	12,4	17,6	6,5	23,5	2,6	3,9	19,6	1,3

Ở đây chúng ta thấy tỷ lệ lao động tham gia vào các khu vực như dịch vụ, buôn bán tăng lên khá rõ. Điều đáng lưu ý ở đây là lực lượng bổ sung cho cơ cấu lao động công nghiệp quá ít, trong khi đó lực lượng nội trợ, chưa có việc làm, làm mướn tăng cao. Trong số người ở khu vực nội trợ theo chúng tôi có tiềm tàng một số không nhỏ là thất nghiệp trá hình. Điều này càng rõ khi chúng tôi hỏi lý do chọn nghề (của những người có thay đổi nghề) thì có tới 61,8% những người nội trợ cho biết là “vì không biết làm gì khác”.

Có 75% số người trước đây làm nông nghiệp (được hỏi chuyên) hiện nay đã chuyển đổi nghề. Hầu hết các nhóm nghề phi nông nghiệp đều được bổ sung từ lực lượng lao động này. Số liệu ở bảng 2 cho chúng ta thấy rõ.

Bảng 2. Cơ cấu nghề nghiệp hiện nay (của những người được phỏng vấn) ở An Phú đã được hình thành từ những nhóm nghề nào trước đây (%).

Nghề 1990 \ Nghề 1995	N1	N2	N3	N4	N5	N8	N9
N1 dịch vụ	60,0		9,0	16,7	7,7		33,3
N2 buôn bán		100	11,0		7,7		
N3 nông chăn nuôi			26,0			11,1	
N4 CN, CNV	40,0		3,0	33,3			
N5 nội trợ			23,0	8,3	84,6		
N6 làm mướn			4,0				
N7 CVL			6,0				
N8 hưu, bệnh			18,0	33,3		88,9	
N9 HS, SV							66,0

Ghi chú: Tỷ lệ % tính theo cột dọc (nghề trước đây)

Trong 768 nhân khẩu của 153 hộ được phỏng vấn, những người từ độ tuổi 16 trở lên có tới 32,4% tổng những năm qua có thay đổi nghề nghiệp. Lý do phải thay đổi nghề nghiệp chủ yếu là do hết ruộng: 59,2%. Có tới 40,3% trong số những người chọn nghề hiện đang làm là vì không biết làm nghề gì khác. Ở khu vực lao động phổ thông lý do này là phổ biến trong số người làm mướn có 65,4% không biết làm nghề gì khác; nội trợ: 61,8%, chăn nuôi 75%. “Không biết làm nghề gì khác” bởi trình độ học vấn thấp, không có tay nghề và nhiều người trong số họ còn “quá tuổi” để có thể xin vào làm ở các xí nghiệp công nghiệp nào đó, mặc dù trên địa bàn xã nơi họ cư trú không ít các xí nghiệp công nghiệp đã mọc lên.

Dưới đây, chúng ta có thể tham khảo trình độ học vấn của những người từ 16 tuổi trở lên trong những hộ phỏng vấn ở xã An Phú:

(%)

	Mù chữ	Cấp 1	Cấp 2	Cấp 3	Đại học
16 – 30t	2,64	33,93	59,39	44,24	18,78
31 – 60t	6,04	47,58	25,80	16,53	4,03

Có thể nói tình hình ở xã An Phú là tiêu biểu cho nhóm xã nông nghiệp ở ngoại thành đang biến động nhanh dưới tác động của quá trình đô thị hóa. Đô thị hóa đang làm cho cơ cấu nghề nghiệp ở các cộng đồng biến động, song các chiều hướng của sự chuyển dịch này chưa đáp ứng được nhu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Lực lượng lao động còn có mặt bằng học vấn thấp và chưa có được đào tạo có hệ thống về tay nghề. Thành phần lao động chưa có việc làm và việc làm chưa ổn định còn chiếm một tỷ lệ không nhỏ.

Ở xã Tân Tạo, có chiều hướng động về cơ cấu việc làm đã bắt đầu xuất hiện, tuy với nhịp độ chậm hơn so với xã An Phú. Tại xã Tân Tạo hiện nay lao động nông nghiệp vẫn chiếm ưu thế. Tuy vậy, trong tổng số những người được hỏi đã có 31,6% có nguyện vọng sang nhượng ruộng đất (vì làm ruộng hiện nay không có hiệu quả kinh tế) để chuyển sang làm các nghề khác. Trong thực tế, sự chuyển dịch này đã và đang được thực hiện từng bước theo quy luật tất yếu của quá trình đô thị hóa. Cơ cấu nghề nghiệp của các thành viên trong các hộ nông nghiệp được nhóm đề tài khảo sát cho chúng ta thấy điều đó. Lao động nông nghiệp 41,3%; công nhân viên: 14,6%; buôn bán: 6,0%; dịch vụ: 6,4%; TTCN: 6,7%; làm mướn: 5,7%; chưa việc làm: 2,9%; già + hưu: 10,9%. Dự báo khu vực có việc làm sẽ được bổ sung nhiều vẫn sẽ tập trung ở làm mướn, nội trợ, nhóm không việc làm hoặc việc làm không ổn định. Lý do chủ yếu cũng vẫn là: học vấn thấp và không có tay nghề.

Hệ quả của những chuyển biến về cơ cấu kinh tế và cơ cấu việc làm là có sự thay đổi đáng kể về nguồn thu nhập quan trọng nhất của hộ. Chúng tôi đã khảo sát về nguồn thu quan trọng nhất trong các hộ. 29,4% số hộ được khảo sát có nguồn thu quan trọng nhất từ buôn bán kinh doanh và dịch vụ; lương 24,8%; bán đất: 8,5%; tiết kiệm: 3,3%; khác: 29,4%. Tuy rằng, còn

có 17,6% số hộ hiện nay đang làm trong khu vực nông nghiệp, nhưng nguồn thu từ nông nghiệp không có vai trò quan trọng trong cơ cấu thu nhập. Trong lúc đó ở xã Tân Tạo thì nguồn thu nhập chính vẫn là từ nông nghiệp: 82,0%; số hộ thu nhập chính từ buôn bán, kinh doanh dịch vụ: 14% tổng số hộ; thu chủ yếu từ lương chỉ có 3% tổng số hộ được khảo sát.

Phải ghi nhận rằng trong quá trình chuyển đổi này người dân đã nhận thức được vai trò của giáo dục tuy có hơi muộn màng đối với bản thân họ nhưng họ cũng đã bắt đầu đầu tư nhiều hơn cho thế hệ tương lai. Họ cho rằng để có được việc làm ổn định thì phải có một trình độ học vấn nhất định. Ở xã An Phú, trong 111 người được hỏi ý kiến về vấn đề này đã cho biết về dự kiến của mình như sau: cho con em ít nhất cũng phải hết lớp 5: 1,8%; hết lớp 9: 9,9%; hết lớp 12: 49,6%; Đại học: 21,6%. Tuy vậy, từ dự kiến đến khả năng thực hiện cũng còn có một khoảng cách. Dù sao người ta cũng đã quan sát thấy mối quan tâm đến học vấn, kỹ năng lao động ở một số bộ phận thanh niên nông thôn. Trong số người ở độ tuổi từ 16 – 30 tuổi, có 14% đã hoặc đang tự trang bị cho mình hành trang để tham gia vào thị trường lao động bằng cách đi học một nghề nào đấy. Có 20% thanh niên còn trang bị thêm cho mình ngoại ngữ, 11,3% là học thêm vi tính.

Chuyển đổi cơ cấu việc làm là điều tất yếu trong quá trình đô thị hóa ở khu vực ngoại thành. Công nghiệp hóa, hiện đại hóa là nhằm mục đích đẩy nhanh tăng trưởng kinh tế, thực hiện công bằng và văn minh cho xã hội trong đó, tạo công ăn việc làm cho khu vực dân cư này là điều cần thiết hàng đầu. Các khảo sát vừa trình bày ở trên cho thấy đây vẫn còn là một bài toán khó đối với các cấp quản lý và toàn xã hội.